

ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ З ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

В статті раскрыты особенности подготовки студентов к педагогической практике по художественной культуре на основе герменевтического подхода. Рассмотрена роль основных элементов философской герменевтики – герменевтических теорий интерпретации, герменевтического феномена, герменевтического анализа – в подготовке студентов к педагогической практике. Разработаны педагогические принципы и педагогические условия подготовки студентов к педагогической практике по художественной культуре, определены основные задания методического сопровождения студентов.

Ключевые слова: педагогическая практика по художественной культуре, герменевтические теории интерпретации, герменевтический феномен, герменевтический анализ, педагогические принципы и условия практической подготовки

The article reveals the peculiarities of preparing students for teaching practice in art culture on the basis of the hermeneutic approach. Examined the role of the basic elements of philosophical hermeneutics – hermeneutical theories of interpretation, the hermeneutical phenomenon, hermeneutical analysis – in preparing students for teaching practice. Have been developed pedagogical principles and pedagogical conditions of preparation of students for teaching practice in art culture, the main tasks and methodical support of students.

Keywords: pedagogical practice in art culture, hermeneutic theory of interpretation, the hermeneutic phenomenon, pedagogical principles and conditions for practical training

Модернізація мистецької освіти у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах вимагає здійснення ґрунтовної фахової підготовки педагогічних кадрів у контексті особистісного розвитку та духовного становлення. Важливою складовою професійної підготовки майбутніх вчителів музики, хореографії та художньої культури є практична діяльність, до якої належить педагогічна практика з художньої культури в загальноосвітніх школах. Однією зі сфер духовної діяльності особистості, без якої неможливе існування мистецтвознавства і педагогіки мистецтва, є герменевтика – теорія розуміння та інтерпретації художніх творів. Відповідно, важливим завданням вищої освіти стає оволодіння майбутніми вчителями мистецьких дисциплін емоційно-інтелектуальним досвідом міжособистісного спілкування та спілкування зі світовими художніми цінностями, умінням їх сприймати, розуміти та створювати власну інтерпретацію.

Питання герменевтики розглядалися українськими науковцями у різних галузях науки, зокрема: особливості філософської герменевтики розглянули Пухта І.С. і Богачов А.Л., біблійної герменевтики в українській прозі Алексеєнко Н.М. та Сухарева С.В., герменевтики культурної форми розуміння – Юркевич О.М., мнемонічної герменевтики культури □ Стародубцева Л.В., герменевтику стилю висвітлив у своїх працях С.Квіт. Становленню педагогічної герменевтики присвячені наукові праці В.Онищенко, Ю.Сенька, М.Фроловської, В.Загвязинського, А.Закірової, І.Сулими, Л.Хоружої та ін. Про важливість герменевтичного підходу у педагогіці мистецтва наголошували О.Ляшенко, Д.Лісун, О.Олексюк, В.Орлов, Г.Падалка, О.Реброва, Т.Рейзенкінд, О.Щолокова. Проблемам практичної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін торкаються у своїх працях науковці: Бодрова Т.О., Глазунова І.К., Падалка Г.М., Щолокова О.П. та інші. Проте з'ясування сутності та можливостей герменевтичного аспекту у підготовці студентів до педагогічної практики в мистецькій освіті залишається наразі поза межами наукового пошуку.

Мета статті – висвітлити сутність герменевтичного аспекту підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін до педагогічної практики з художньої культури.

Герменевтика, як наука про розуміння, починає діяти тоді, коли виникає потреба зрозуміти одну людину іншою. На думку М.Гротті, герменевтика є цілим комплексом теорій,

принципів, правил та методів, що акцентує увагу не лише на текстах, а й на неписаних джерелах – людській діяльності, подіях, різних людських ситуаціях. Позаяк сутнісне наше буття зумовлюється мовою, ми здатні розкривати зміст людської поведінки й досягати тут принципового розуміння [6, с.8].

Зазвичай, основними категоріями герменевтики є поняття «смысл», «традиції», «інтерпретації», «герменевтичне коло», «герменевтичний квадрат», «герменевтичний аналіз», «частини і ціле» тощо [7, с.23]. Для того, аби розглянути можливості та значення герменевтичного аспекту у підготовки фахівців мистецької галузі, необхідно, перш за все, пригадати особливості герменевтичної традиції, яка за Т.Крусіусом, має таку структуру:

- Природна герменевтика, якою послуговуємося, переважно несвідомо, за браком інтерсуб'єктивного розуміння.
- Нормативна герменевтика – мистецтво інтерпретації текстів, пов'язане лише інтерпретаторами – особливим колом людей, котрі спроможні оволодіти майстерністю інтерпретації.
- Наукова герменевтика, що вбачається фундаментальною дисципліною вищих навчальних закладів гуманітарного напрямку.
- Філософська, або онтологічна герменевтика, що охоплює питання загальної філософії людського існування.
- Герменевтика деструкції [6,с.7].

Основним завданням філософської герменевтики є допомога у розумінні того, що поки не є зрозумілим. Під «розумінням» П.Рікер має на увазі осягнення знаків, переданих однією свідомістю й сприйнятих іншою свідомістю через їхнє зовнішній вияв (жести, пози, мову). Будь-який архів, текст, документ або пам'ятка мистецтва зафіксовані певними мовними знаками і потребують інтерпретації. Відтак науковець наголошує на важливості дотримання точності у термінології і пропонує закріпити слово "розуміння" за явищем проникнення у свідомість митця за допомогою зовнішнього мовного позначення [8].

Важливою характеристикою людини, що окреслює її вроджену здатність до розуміння, виступає *герменевтичний феномен*, що по суті є не теоретичною концепцією, а тим «що впливає з питомих особливостей людини», а згодом проявляється в культурі [6, с.12]. Герменевтичний феномен проявляється на різних рівнях людського буття і в різних культурах. Отже, вищий педагогічний навчальний заклад мистецького профілю також існує за традицією філософської герменевтики, де поступово розкриваються герменевтичні феномени –індивідуальні погляди студента на людину, світ, культуру і мистецтво.

Метою процесу збагнення є перехід від основного задуму, вираженого знаком, до його розуміння. Згідно з Дільтеєм, операція розуміння стає можливою завдяки здатності свідомості проникати в іншу свідомість не безпосередньо, шляхом переживання, а опосередковано – шляхом відтворення творчого процесу, виходячи із зовнішнього вираження [3]. Крім того, існує симетричне співвідношення між значенням твору й оповідачем, а також між твором та суб'єктом, який сприймає його, тобто співрозмовником, слухачем або читачем. Саме до цієї сукупності різних характеристик відносяться ті, які викликаються різноманіттям інтерпретацій [2].

У процесі підготовки студента до проведення в школі уроків художньої культури герменевтичний феномен реалізується у *герменевтичній розмові*, де у пошуках смислу та розуміння співрозмовниками можуть утворюватись пари – викладач – практикант, художній твір – практикант, учень – практикант, учень – художній твір, та трійка – художній твір – практикант – учень. На думку С.Квіта, результатом такої герменевтичної розмови, в якій можуть брати участь не лише співрозмовники, а й текст (твір) і його інтерпретатор, є не лише розуміння іншого та взаєморозуміння. Результатом такої розмови стає самопізнання і саморозуміння [6, с.9]. Так, герменевтичний феномен виявляється також у розумінні та самоідентифікації студентом себе як фахівця, що допомагає йому відчутти себе приналежним до світу мистецької педагогіки.

Звернення до будь-якого тексту вимагає від студента досвіду осмислення. Цей процес ніколи не починається з порожнечі і не має закінчення. Під час звернення до художнього твору виникає практично необмежена кількість відмінних уявлень і тлумачень. Розуміння

прихованого внутрішнього змісту твору, що відкриває реальні можливості досягнути та усвідомити глибинний зміст відповідної епохи, особливості та закономірності культурних процесів, які вплинули на специфіку того або іншого явища в мистецтві, призводить до критико-естетичної оцінки, виконання педагогічного завдання, або інтерпретації.

Відповідно до поглядів Р.Інгардена, будь-який художній твір відрізняється двомірністю структури. "З одного боку, - пише Інгарден, - читаючи твір, ми рухаємося від початку до заключної фази, рядок за рядком ідемо до усіх його нових частин. З іншого боку, у кожній із цих частин ми зіштовхуємося з певною кількістю компонентів, нерозривно пов'язаних між собою" [5, с.23]. Пошук смислу твору неможливий без *герменевтичного аналізу*, що має дуалістичну природу, адже всі його елементи знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності: цілого та частки, загального та одиничного, тексту та контексту, особистості та суспільства, теорії і досвіду тощо. Як зазначає О.П.Щолокова, дуальність такого типу стає «своєрідним стимулом інтелектуальної складової інтерпретації, завдяки визначенню сутності одного явища через протилежне». Цей процес може відбуватися за допомогою співставлення явищ і виявлення у них протилежних ознак, або на основі збігів та пошуку спільних рис [9, с.34].

Такий підхід, відповідно до *формалістичної теорії* герменевтики мистецтва, передбачає пошук сенсу тексту або твору мистецтва у формальних взаєминах між елементами самої роботи. Відтак достеменно інтерпретація твору містить роз'яснення цих формальних структур, а структурний аналіз стає єдиним достеменним методом художньої інтерпретації. Таким чином, вчителю-інтерпретатору, або студенту-практиканту при створенні інтерпретації варто концентруватися, в першу чергу, на елементах, засобах виразності, властивих даному твору мистецтва, здійснивши герменевтичний аналіз.

Разом з тим не варто забувати й про *інтенціональну* теорію герменевтики мистецтва, представники якої вважають, що художній твір є вираженням почуттів або намірів художника. Так, художник у своєму творі виражає почуття, які згодом пробуджують це почуття в нас і, відповідно, інтерпретуються. Адже мистецтво інтерпретується тими почуттями, які воно виражає і якими заражає нас. Відповідно цій теорії, ми зможемо інтерпретувати художній твір, намагаючись зрозуміти справжній задум самого автора. Для визначення задуму автора та створення інтерпретації твору можна рекомендувати практикантам використати: біографічні документи, що мають відношення до даного твору і описують ті або інші аспекти створення, історію задуму, пояснення змістовної концепції і т.п.); назву твору, програму (для музичного твору).

На уроках художньої культури студенти-практиканти можуть створювати інтерпретації художніх творів, спираючись також на герменевтичну теорію *сприйняття і реакції* та *симптоматичну* теорію. Оскільки єдиний шлях пізнання твору мистецтва полягає в тому, щоб його сприймати, то, за даною теорією, зміст твору варто шукати лише в реакціях самих реципієнтів. Згідно з цими поглядами, природа й зміст мистецтва лежить в історії сприйняття, розуміння твору мистецтва й реакції реципієнтів на нього, а достовірна інтерпретація твору полягає в аналізі цих реакцій. Відповідно цій теорії, значення твору — це результат "діалогу" між текстом і його реципієнтом. Свободу діалогу обумовлюють недовизначеність та умовність мистецького твору.

Засновнику філософської герменевтики Г.Гадамеру належать основні постулати існування інтерпретації: інтерпретація є принципово відкритою і ніколи не може бути завершеною; розуміння тексту є невіддільним від розуміння самого інтерпретатора. Г.Гадамер вважав, що у той момент, коли у реципієнта виникає питання змістового значення картини, її впливу на нього, тоді він неодмінно потрапляє із сенсорної сфери у сферу мови та історії. Адже, змістове значення картини сьогодні відрізнятиметься від того, що вона значитиме для людства через тисячу років. Тобто весь зміст художнього твору позначений історичністю [1]. Таким чином, твір мистецтва існує в історичному потоці, що породжує нове сприйняття, встановлює нові реакції, дає нові інтерпретації, розкриває нові сенси під час свого існування.

Спираючись на теорію сприйняття та реакції, можна рекомендувати студентам підібрати: історичний матеріал – рецензії, відгуки, спогади; записи різних інтерпретацій (для

музичних, музично-драматичних та поетичних творів); анотації, дослідження, критичні статті. І лише після цього створювати інтерпретацію мистецького твору для школярів.

Відповідно до останньої – *симптоматичної* теорії, твір мистецтва є певним резюме, ознакою чи симптомом конкретної історичної епохи. Такої думки притримувався й Я.Зись. Йому належить розробка концепції самоцінності художнього твору, що передбачала органічну єдність художнього тексту з культурою. Твір мистецтва існує не ізольовано від історії, а відтак, єдиний шлях пізнання мистецтва - розглядати та інтерпретувати його, і саме ці інтерпретації, укорінені в історії, становлять мистецтво в цілому [4].

Разом з тим, будь-який твір може бути розглянуто як: окремих художній твір; зразок творчості митця певного творчого періоду; твір мистецького напрямку у країні; зразок твору певної форми, композиції; твір, що примикає до певного стилю. При підготовці студента до уроку художньої культури варто враховувати педагогічний аспект цього питання; тобто необхідно орієнтуватись на видатні особистості історії мистецтва як призму соціально-моральних проблем кожної епохи. Основним завданням практичного заняття зможе стати послідовне співставлення двох сторін особистості, що втілює епоху: особистість автора, яка не завжди відповідає своєму часу, і художнього образу, що, переважно, є явищем свого часу. Важливим також у підготовці студента до уроку художньої культури є звернення до аналізу художніх стилів, напрямків і методів у контексті зміни епох художньої культури.

Велике значення для створення вербальної художньо-педагогічної інтерпретації твору мистецтва на уроці художньої культури має також стиль художника, особливості епохи, в яку він творив. При створенні інтерпретації твору як прикладу стилю автора, ми рекомендуємо студентам врахувати ряд специфічних особливостей індивідуального стилю творця та його епохи: світоглядну основу творчості автора в цілому та її відбиття у конкретному творі зокрема; стильову однозначність або багатозначність; засоби виразності; форму організації матеріалу (композиції) та принцип формоутворення, структуру; жанрову специфіку; ступінь традиційності (міра залежності від культурно-історичного контексту) і самостійності (міра новаторства).

Ми рекомендуємо студентам застосовувати усі можливі варіанти створення інтерпретації, незважаючи на відмінність герменевтичних теорій інтерпретації художніх творів, але з урахуванням особливостей кожної.

Значну роль у практичній підготовці студентів відіграє методичний супровід студентів викладачами-методистами фахової кафедри. На нашу думку, успіх спільної праці викладача-методиста і студента, а згодом – практиканта і школярів можливий за умови підготовки студентів до педагогічної та інтерпретаційної діяльності на таких педагогічних *принципах*:

- опори на герменевтичні теорії інтерпретації художнього твору при створенні інтерпретації;
- застосування герменевтичної розмови (викладач, студент, автор твору, школяр);
- застосування герменевтичного аналізу при комплексному використанні творів різних видів мистецтва у процесі викладення матеріалу на уроці;
- варіативності інтегрованої художньо-педагогічної та методичної підготовки студентів;
- збагачення історико-теоретичних та мистецьких знань студентів слуховим і наочним сприйняттям;
- підпорядкованості консультацій викладача-методиста послідовності вивчення студентом навчального матеріалу в курсі методики викладання художньої культури.

Визначення окреслених принципів дозволило охарактеризувати *педагогічні умови*, в яких вони реалізуються. До них відносимо: психологічне налаштування студентів до сприйняття, розуміння твору та створення інтерпретації на уроці художньої культури; системне використання у практичній діяльності вербальної художньо-педагогічної інтерпретації; впровадження в навчальний процес форм навчальної діяльності, спрямованих на полілогове спілкування студентів з учнями; розширення сфери самостійно-інтерпретаційної діяльності у процесі опанування мистецьких творів.

Грунтуючись на поданих педагогічних принципах практичної підготовки, ми окреслили основні *завдання* методичного супроводу студентів у практичній діяльності:

- сприяти формуванню у майбутніх учителів художньої культури потреби, прагнення і установку на спілкування з мистецтвом і створення вербальної інтерпретації художнього твору на уроках художньої культури;
- надавати методичну допомогу студентам у пошуку художніх матеріалів, враховуючи їх методичні та психологічні знання, а також вимоги шкільної програми;
- сприяти розвитку у майбутніх учителів мистецьких дисциплін уміння організовувати різні форми роботи на уроці; навчати школярів аналізувати та оцінювати художні твори; формулювати власну думку та вербалізувати її;
- створити умови для практичного застосування студентами отриманих знань та умінь у процесі практичної діяльності.

Основними вимогами при розв'язанні будь-якого завдання є досягнення результату відповідно до зазначених умов й одержання нових знань. Відтак, у результаті інтерпретування в процесі педагогічної практики з художньої культури навички, знання, розуміння студента-практиканта оновлюються й доповнюються.

Таким чином, застосування основних елементів філософської герменевтики (герменевтичних теорій, герменевтичного феномену, герменевтичної розмови, герменевтичного аналізу тощо) в галузі мистецької педагогіки сприяє: перекладу мистецтвознавчих знань в коло педагогіки з метою виявлення духовних цінностей і моральних якостей студентів; створенню доступних та якісних вербальних інтерпретацій мистецьких творів як на практичному занятті у ВНЗ, так і на уроках в школі; якісній підготовці студентів-практикантів до педагогічної діяльності в процесі викладання художньої культури.

Література

1. Гадамер Х.Т. Истина и метод / Х.Т.Гадамер. – М., 1988. – 362 с.
2. Гурова Л.Л. Процессы понимания в развитии мышления / Л.Л. Гурова // Вопросы психологи. – 1986. - № 2. – С. 126-138.
3. Дільтей В. Виникнення герменевтики / В.Дільтей // Філософська й соціологічна думка. – 1996. – № 3-4. – С.167-195.
4. Зись Я. В поисках художественного смысла / Я.Зись // Избр.тр. – М. : Искусство, 1991. – 350 с
5. Ингарден Р. Музыкальное произведение и вопрос его идентичности / Р.Ингарден // Исследования по эстетике. – М. : Изд. ин. лит., 1962. – 572 с.
6. Квіт С. Герменевтика стилю / С.Квіт. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія, 2011. – 143с.
7. Онищенко В. Педагогічна герменевтика: ноологічні контексти ідентифікації / В. Онищенко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 23 – 31.
8. Рикер Поль. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / Поль Рикер. – Институт философии РАН / Пер.с фр И.С. Вдовина. — М. : Академический Проект, 2008. — 695 с
9. Щолокова О.П. Концептуальні засади сучасної мистецько-педагогічної освіти в Україні / О.П. Щолокова // Мистецька освіта у вимірах сучасності: проблеми теорії та практики. Наукова школа Ольги Пилипівни Щолокової. Колективна монографія // Під заг. ред. Полатайко О.М. – «Адверта». – 2014.– с.23-47.

УДК [378:37.011.3-051]:78

Любар Р.О.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

В статтє рассматривается проблема подготовки будущих учителей музыкального искусства к дирижерско-хоровой деятельности, усовершенствования их дирижерской техники. Очерчены основные методы воспитания дирижерской техники, психологические